

реальне виконання конституційних гарантій, незалежність контролюючих інституцій та взаємодію органів влади з громадянським суспільством. Конституційно-правовий аспект полягає в тому, що саме Конституція України виступає основою для формування системи органів і процедур, які мають забезпечувати охорону прав і свобод людини, а також ефективний судовий, парламентський та адміністративний контроль. Разом з тим, результативність цих механізмів залежить від їх практичної реалізації: насамперед, від рівня професійності посадових осіб, дотримання принципу верховенства права та прозорості діяльності державних структур. Підвищення ефективності можливе через впровадження цифрових інструментів моніторингу, розвиток інституту омбудсмена та узгодження національної практики із стандартами Європейського суду з прав людини.

Список використаних джерел:

1. Моца А. А. Права людини в умовах воєнного стану. *Наукові перспективи*. 2022. С. 280-291. URL: <https://surl.li/pcqrcp>
2. Мішко М. С., Демиденко В. О. Міжнародно-правові стандарти в галузі прав людини та їх відображення в Конституції України. 2021. С. 76-79. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8ebc592f-0445-4018-8c37-d941b2513ca6/content>
3. Баштанник А. Г. Механізм захисту прав і свобод людини у контексті реалізації положень конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2023. С. 29-34. URL: <https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/355/311>
4. Петrenchенко С. А. Теоретико-правовий аспект визначення механізму забезпечення прав людини та особливості їх реалізації в Україні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2021. С. 41-45. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/download/236746/235294>

Кобелєва Анна Віталіївна,

здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра
2 курсу 202 навчальної групи навчально-
наукового інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:

Халюк Сергій Олександрович,

завідувач кафедри
конституційного права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

**ЗАБОРОНА КАТУВАННЯ,
ЖОРСТОКОГО ТА НЕЛЮДСЬКОГО ПОВОДЖЕННЯ:
МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА НАЦІОНАЛЬНА ПРАКТИКА**
Заборона катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує

гідність, поводження є одним із базових принципів сучасного міжнародного права прав людини. Вона має абсолютний характер і не допускає жодних винятків навіть за умов війни, надзвичайного стану чи боротьби з тероризмом. Така норма віднесена до категорії *jus cogens* – імперативних норм, від яких держави не можуть відступати. Основоположне її закріплення міститься у статті 5 Загальної декларації прав людини (1948 р.) та статті 7 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (1966 р.), які стали фундаментом для подальшого розвитку міжнародних стандартів [1; 2].

Ключовим документом, який деталізує цю заборону, є Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання 1984 року. У статті 2 Конвенції закріплено абсолютну заборону катування, а стаття 4 зобов'язує держави-учасниці криміналізувати такі дії [3]. Крім того, Факультативний протокол до Конвенції (2002 р.) створив механізм національних превентивних механізмів (НПМ), які мають здійснювати незалежний моніторинг місць несвободи, щоб запобігати катуванню ще до його виникнення [4].

У регіональному вимірі особливе значення має стаття 3 Європейської конвенції з прав людини, яка встановлює, що «ніхто не може бути підданий катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню». Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) у своїй практиці неодноразово наголошував, що ця стаття має абсолютний характер і не допускає жодних відступів навіть у разі надзвичайних обставин (справа *Ireland v. United Kingdom*, 1978; *Selmouni v. France*, 1999). Саме практика ЄСПЛ формує стандарти доведення, розслідування та покарання за випадки катування.

У національному законодавстві України принцип заборони катування закріплено в Конституції України (стаття 28) та Кримінальному кодексі України (стаття 127). Згідно з чинною редакцією, катування визначається як умисне заподіяння сильного фізичного чи морального страждання шляхом насильства або погроз з метою отримання показань чи примушування до певних дій. Попри формальну відповідність міжнародним стандартам, на практиці залишається значна кількість проблем із притягненням винних до відповідальності та належним розслідуванням таких випадків.

Науковці звертають увагу на те, що ефективне розслідування катувань передбачає не лише покарання винних, а й превенцію. Україна у 2012 році створила національний превентивний механізм, який діє під егідою Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. НПМ здійснює регулярні моніторингові візити до місць несвободи – установ виконання покарань, психіатричних лікарень, пунктів тимчасового тримання – з метою попередження катувань. Однак, за даними правозахисних організацій, у воєнних умовах реалізація функцій НПМ істотно ускладнилася через обмежений доступ до певних територій.

Згідно з аналітичними звітами Ради Європи, в Україні проблемним залишається питання незалежності та оперативності розслідування фактів катувань. Часто такі справи розслідуються підрозділами, які мають

інституційний зв'язок із особами, підозрюваними у скоєнні катування, що суперечить принципу об'єктивності. Також бракує спеціальної підготовки прокурорів і слідчих, які розглядають такі справи [5].

Окрему увагу необхідно приділити умовам тримання під вартою, які нерідко самі по собі становлять нелюдське поводження. Європейський комітет із запобігання катуванням у своїх звітах неодноразово фіксував випадки неналежного медичного забезпечення, переповненості установ, фізичного тиску та принижень у слідчих ізоляторах і колоніях України. Такі факти свідчать про системність проблеми й необхідність реальних реформ пенітенціарної системи.

У контексті збройної агресії російської федерації проти України зафіксовано численні випадки катувань та жорстокого поводження з військовополоненими і цивільними особами на окупованих територіях. Управління Верховного комісара ООН з прав людини у звітах за 2023–2024 роки наголошує, що застосування тортур набуло системного характеру. Україна у відповідь посилила взаємодію з Міжнародним кримінальним судом для фіксації таких злочинів і притягнення винних до відповідальності.

Важливою складовою забезпечення прав осіб, які зазнали катування, є доступ до ефективних засобів правового захисту. Українські суди мають право застосовувати практику ЄСПЛ як джерело права, що відкриває шлях для відшкодування шкоди потерпілим. Проте вітчизняна практика відшкодування моральної шкоди поки що залишається непослідовною. Необхідно запровадити дієвий механізм державної компенсації жертвам катування відповідно до статті 14 Конвенції проти катувань [3].

Таким чином, заборона катування та інших форм жорстокого або нелюдського поводження – це не лише моральна вимога, а й обов'язок держави, закріплений у міжнародному праві. Для України особливо актуальною є імплементація міжнародних стандартів у національну практику, удосконалення слідчих процедур, посилення незалежності судової системи та забезпечення дієвої превенції. Лише системне поєднання міжнародних механізмів контролю, правової реформи та освітніх заходів для працівників правоохоронних органів може гарантувати реальну ефективність заборони катувань.

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 217 А (III) від 10 грудня 1948 р. // *Офіційний переклад ООН*. URL: <https://www.un.org/uk/about-us/universal-declaration-of-human-rights> (дата звернення: 25.10.2025)
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : прийнятий резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 2200 А (XXI) від 16 грудня 1966 р., набув чинності для України 23 березня 1976 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 25.10.2025).
3. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання : міжнародний документ від 10 грудня 1984 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085 (дата звернення: 25.10.2025).

4. Факультативний протокол до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання : міжнародний документ від 18 грудня 2002 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_f48 (дата звернення: 25.10.2025).

5. Council of Europe. Analysis of the implementation of anti-torture recommendations: a step towards systemic changes in the penitentiary system in Ukraine. Kyiv, 2023. 84 p.

Комар Інна Миколаївна,

здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра
2 курсу 206 навчальної групи навчально-
наукового інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:

Чижов Денис Анатолійович,

професор кафедри
конституційного права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ У СПРАВАХ ПРО ПРАВО НА СВОБОДУ МИРНИХ ЗІБРАНЬ

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що свобода мирних зібрань є фундаментальним правом у Європейській конвенції з прав людини (далі – ЄКПЛ), що визначає його як право організовувати громадянами зібрання, через які вони зможуть висловити свої думки. При цьому Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) неодноразово наголошував на тому, що це право є необхідним в демократичному суспільстві та має охоронятися державою. Тому доцільно розглянути практику ЄСПЛ щодо цього права.

Варто зазначити, що відповідно до ст. 11 ЄКПЛ, кожен має право на мирні зібрання та об'єднання з іншими особами. Зокрема, відповідно до ч. 2 цієї статті, здійснення цього права може бути обмежено. При цьому ЄКПЛ визначає вичерпний список таких підстав. Це може бути забезпечення національної та громадської безпеки, запобігання кримінальним правопорушенням, а також охорона здоров'я суспільства, захист прав та свобод інших осіб [1]. Тобто це чинники, які потрібні для функціонування демократичного суспільства. Таким чином, з огляду на це можна зазначити, що право на мирні зібрання не є необмеженим, проте такі обмеження мають відповідати законній меті та не бути непропорційними їй.

Вважаємо, що ключовим для розуміння загального впливу цих прав та їх захисту у рішеннях ЄСПЛ є те, що вони охоплюють право особи на свободу дій, тобто на захист від втручання з боку держави у певних сферах. Також доцільно виділити позитивне її зобов'язання забезпечувати дієву реалізацію цих прав, зокрема їх захист від інших приватних осіб, котрі можуть намагатися